

1

PROLOOG
VAN
BROEDER GERAERT VAN SAINTES

op enige werken van
Jan van Ruusbroec

*Ooetmoedegheit es de hoeghste gave,
ende dat scoenste juweel dat God ghe-
ven mach der minnender zielen beneden
Hem-selven.*

III, 257, 27-29

I N L E I D I N G

Broeder Geraert heeft zijn proloog geschreven om het handschrift in te leiden waarin hij zelf vijf werken van Ruusbroec had verzameld. Deze proloog is het oudste literair getuigenis dat wij bezitten over het leven en de werken van de Brabantse mysticus. Deze korte biografie werd kort na 1360 geschreven, door een tijdgenoot van Ruusbroec die hem bovendien persoonlijk heeft gekend. De tekst van broeder Geraert is ongeveer zestig jaar ouder dan de biografie van Pomerius.

De historische waarde van deze biografie kan nauwelijks worden overschat. De kartuizer vertelt in sobere woorden wat hij over Ruusbroec is te weten gekomen en het was geenszins zijn bedoeling een heiligenleven te schrijven. Dat was ondenkbaar, daar Ruusbroec nog goed en wel levend was. Toch heeft het getuigenis van broeder Geraert in de geschiedschrijving slechts weinig aandacht gekregen. Dit feit is grotendeels te wijten aan de titel, waarmee de proloog werd overgeleverd. Het oorspronkelijk handschrift van broeder Geraert is verloren gegaan. Twee latere kopieën van zijn tekst dragen deze titel: "Dit is de proloog van heer Gerardus, die deze boeken verzamelde, toen hij PRIOR was van het kartuizerklooster".

In 1371 bevond hij zich bij de kartuizers van Luik, waar hij een tweede professie heeft afgelegd. Hij stierf daar op 15 maart 1377.

Welke zijn de voornaamste historische gegevens uit zijn biografie? De korte vermelding van Ruusbroecs verblijf te Brussel. In die stad was er grote nood aan gezonde geestelijke boeken in de volkstaal "om enige yprcrisien (ketterijen?) ende contrarien die doe op gheresen waren". Dank zij broeder Geraert weten wij dat Ruusbroec drie dagen te Herne heeft vertoefd. Wij vernemen tegelijk in welke omstandigheden en voor welke lezers "Dat boecksken der verclaringhe" werd geschreven. Wij vernemen dat broeder Geraert waarschijnlijk als eerste een verzameling van Ruusbroec-werken heeft aangelegd. Tenslotte, de kartuizer is de enige tijdgenoot die het uiterlijk voorkomen van Ruusbroec treffend en concreet heeft neergeschreven. De sympathieke aandacht en de bewondering van de monnik te Herne zal bij Ruusbroec zelf en bij zijn huisgenoten te Groenendaal verrassend zijn overgekomen. Waarschijnlijk heeft hij de gemeenschap van Groenendaal beter doen beseffen welk een "brandende en lichtende lantaern" hun huis verwarmde en verlichtte.

Daar heer Geraert zichzelf voorstelt als een kartuizer van het klooster te Herne, zijn de historici vlijtig gaan zoeken in de archieven van dat nu verdwenen klooster. Zij vonden geen heer Gerardus in de prioren-lijst van de veertiende eeuw en zo werd de authenticiteit van de proloog tot voor kort door velen betwist. Het antwoord op deze moeilijkheid is nu gemakkelijk te geven. Heer Geraert was inderdaad geen prior van zijn klooster en de overgeleverde titel is inauthentiek. Deze titel werd door een latere kopiïst aangebracht: hij maakte van de ware auteur een valse prior, om aldus de waarde en de betrouwbaarheid van zijn tekst te onderstrepen. Hij bereikte helaas het tegenovergestelde resultaat.

Door de kroniek van Herne komen wij te weten dat Gerardus van Saintes in 1338 was ingetreden. Wij lezen daarin verder: "Hij was een uitmuntend kopiist. Hij schreef veel keurige boeken, waaronder ook zangboeken voor het koor: op de ziekenzaal berusten nog twee boeken die hij geschreven heeft". Op een onbekend tijdstip is dom Geraert overgegaan naar het klooster van Zeelhem bij Diest. Waarschijnlijk heeft hij daar "Dat boecksken der verclaringhe" van Ruusbroec bekendgemaakt: een handschrift van Zeelhem dat deze tekst bevat, berust nu in de abdij van Park.

P. VERDEYEN sj
Antwerpen, mei 1981.

77

DIT IS DE PROLOOG VAN HEER GERAERT
DIE DEZE BOEKEN VERZAMELDE
TERWIJL HIJ PRIOR WAS
VAN HET KARTUIZERKLOOSTER

1. Waarom schreef Ruusbroec? (1)

Het licht van Gods genade kan niet verborgen blijven in de mens die het draagt. Het moet uit zijn werken, zijn woorden, uit allerlei tekenen zichtbaar zijn. Omdat nu de heer en priester die deze vijf boeken schreef (2), bijzonder bevoorrecht was, wilde hij die genade niet alleen door zijn werken en zijn stichtelijke woorden, maar ook door zijn geschriften bekendmaken. Zo zouden nog lange tijd na hem heel wat mensen daaruit voordeel kunnen halen.

- (1) De titeltjes staan niet in de oorspronkelijke tekst.
(2) Dat Rike der Ghelieven, Die Chierheit der gheesteliker Brulocht, Dat Boec van den gheesteliken Tabernacule, Dat Hantvingerlijn en Dat Boec vander hoechster Waerheit.

II. Ruusbroec,
en de stichting van Groenendaal

Deze schrijver heette JAN VAN RUUSBROEC. Eerst was hij als vroom priester en kapelaan aan de Sint Goedelekerk te Brussel in Brabant verbonden. Daar begon hij enige boeken te schrijven. Later wilde hij zich uit de menigte terugtrekken. Dank zij de medewerking van een andere kapelaan, ook een vroom man, maar meer gefortuneerd, namelijk Heer FRANK VAN COUDENBERG, konden zij tot nut van beiden, zich een bescheiden woning aanschaffen ten zuidoosten van Brussel, een mijl ver in het Zoniënbos, in een dal dat Groenendaal heet, waar vroeger een kluis stond, verblijf van een kluizenaar. Maar altijd wilde Heer Jan de ondergeschikte blijven van Heer Frank. Daar in de afzondering leidden zij een heilig leven.

Omdat God wilde dat meer mensen voordeel zouden trekken uit hun heilig leven en naar hun godvruchtig voorbeeld gevormd worden, gebeurde het dat enige mensen van goede wil, leken en kloosterlingen uit de streek, naar hen toekwamen om bij hen te verblijven. En al was Heer Jan liever buiten die bijeenkomsten gebleven, hij verzette zich niet, omdat hij overtuigd was dat Heer Frank de liefde tot God in veel mensen verlangde te vermeederen. Daarbij wist hij van zichzelf, zoals hij het ook leert, dat hij kon werken "in ertsche dinghen ende rusten in Gode te samen".

Aldus ervaart de innige mens zijn leven in twee complementaire aspecten, namelijk rusten en werken. En in elk daarvan is de innige mens geheel en ongedeeld: hij is geheel in God in zover hij genietend rust, en hij is geheel in zichzelf voorzover hij actief is. Hij wordt voortdurend door God aangespoord en opgeroepen om én rust én werk te vernieuwen, en de gerechtigheid van de geest wil voort-

durend betalen wat God van haar vordert. En hierom keert de geest, telkens als God in zijn binnenste schijnt, zowel werkend als genietend, in zichzelf, en zo wordt hij vernieuwd in alle deugden en dieper ontzonken in genietend rusten. Want God geeft in ééNZelfde geschenk zichzelf en zijn gaven, en de geest schenkt telkens als hij zich naar binnen keert zichzelf en al zijn werken.

5, 323-325

Daarna verlangden zij onder Gods ingeving tot de religieuze staat over te gaan, opdat na hun leven hun stichting duurzaam zou blijven. Zij namen kled en regel van de reguliere kanunniken van Sint Augustinus aan en aanvaardden een achttal personen die in de handen van Heer Frank professie aflegden. Heer Jan was hun prior. Het waren voorbeeldige kloosterlingen voor God en de mensen.

III. Verspreiding van zijn werken reeds tijdens zijn leven

Verder dient men te weten dat de geschriften en boeken van Heer Jan van Ruusbroec in Brabant, in Vlaanderen en in de omliggende landen zeer verspreid werden. Ze werden uit het Brabants Diets in andere talen vertaald, zelfs in het Latijn om in verre landen gelezen te kunnen worden. Toentertijd was er grote behoefte aan gezond geestelijk ondericht in de volkstaal omwille van enige ketterijen en dwalingen die de kop opgestoken hadden. Ruusbroec beschrijft die duidelijk op het einde van het tweede deel van het boek "Die Chierheit der gheesteliker Bruloch" en elders in zijn boeken maakt hij er ook dikwijls gewag van.

Bekijk nu even de manier waarop men deze natuurlijke rust pleegt te beoefenen. Het is een stil neerzitten, zonder in- of uitwendige bezigheid, in totaal niets-doen met het doel daarin rust te vinden en er ongestoord in te blijven. Een op deze wijze verkregen rust is evenwel ongeoorloofd, omdat zij in de mens een verblinding veroorzaakt, een niet-weten en een terugvallen op zichzelf zonder enige werkzaamheid.

5, 329

IV. Bijdrage van broeder Geraert

En zo heb ik, broeder Geraert van de Kartuizerorde van het huis Onze Lieve Vrouw ter Kapellen bij Herne, naar het vermogen van mijn verstand enige van die boeken die ik in handen kreeg bestudeerd. Omdat ik ze helemaal in de lijn vond van de leer van de heilige Kerk en volgens de leer van de voornaamste leraren, heb ik ze overgeschreven en samengebracht in dit boekdeel, opdat ik en anderen daaruit verder voordeel zouden halen.

V. Een moeilijkheid

En al staan er veel woorden en zinnen in die mijn verstand te boven gaan, toch denk ik dat die boeken goed moeten zijn. Als de Heilige Geest een klare en duidelijke leer doet schrijven, begrijpen wij die zonder grote inspanning. Maar een meer verheven leer vraagt meer inspanning van ons verstand. En is die leer voor ons te hoog, dan verootmoedigen wij ons voor God en voor de leraren die ze geschreven hebben.

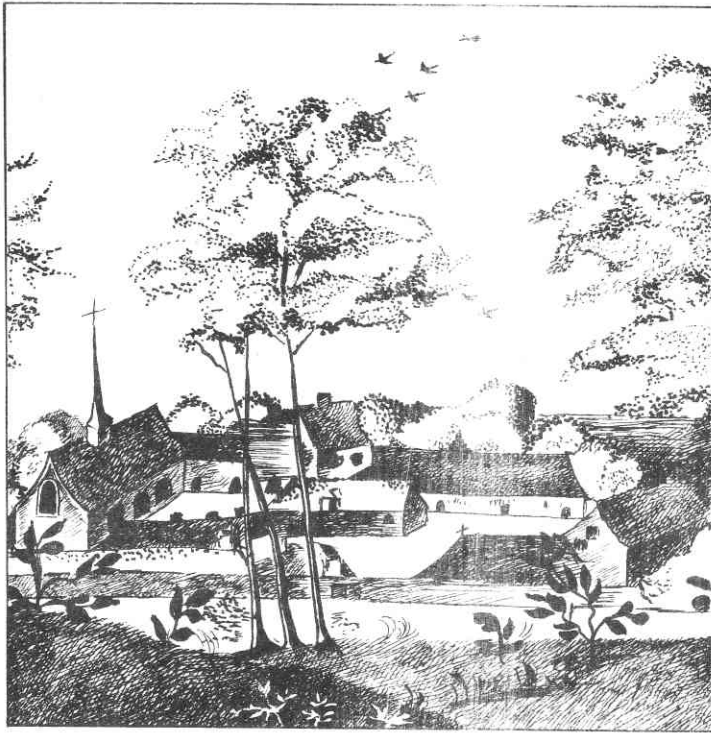
Daarom dan ook verlang ik van ieder mens, die dit alles niet verstaat noch ervaart in de genietende eenheid van zijn geest, dat hij hierover niet geërgerd wordt en dat hij de zaken laat zijn wat zij zijn. Want wat ik zeggen wil is waar, en Christus de eeuwige Waarheid heeft het zelf in zijn leer bij menige gelegenheid gezegd, ten minste als wij het juist zouden kunnen uitdrukken en weergeven. Daarom, wil iemand het kunnen verstaan, dan moet hij aan zichzelf gestorven zijn, in God leven en zijn aanschijn naar het eeuwige Licht keren in de grond van zijn geest, waar de verborgen Waarheid zich zonder middel openbaart.

5, 355

VI. Ruusbroec op bezoek

Daarom heb ik en enige van onze broeders het gewaagd iemand naar Heer Jan te sturen opdat hij ons persoonlijk - 'bi sijns selfs spreken' - de verklaring zou geven van enige hoge woorden die we vonden in zijn boeken en vooral van een heel stuk uit het eerste boek "Dat Rike der Ghelieven", waar hij het heeft over de gave van raad, omdat wij er aanstoot aan namen. Wij vroegen hem dus bij ons te komen. Welwillend als hij was, kwam hij te voet van meer dan vijf grote mijlen ver, al kostte het hem moeite.

Er zou heel wat stichtelijks over hem te vertellen zijn: over zijn kalm en opgewekt gelaat, over zijn welwillend en ootmoedig spreken, zijn vergeestelijkt uitwendig voorkomen en de religieuze houding die sprak uit zijn habijt en uit heel zijn handel en wandel. Dat was vooral te merken, toen hij bij ons in het convent verbleef en wij hem aanspraken om iets te vernemen over zijn verheven kennis. Dan

1. Het kartuizerklooster te Herne

scheen het wel dat hij niet uit zichzelf wilde spreken, maar hij nam zijn toevlucht tot enige voorbeelden en woorden, geput bij heilige leraren, waardoor hij ons dan wilde stichten in de liefde Gods en ons versterken in de dienst van de heilige Kerk.

Toen wij hem met een paar mensen apart aanspraken over die boeken en zeiden dat wij ze reeds gekregen en overgeschreven hadden, scheen hij daarover in zijn gemoed zo vrij van ijdele glorie, net alsof hij ze niet geschreven had.

Voor iedereen van wie wij weten dat hij verlangt onderwezen te worden moeten wij ontsluiten wat er in ons leeft en hem de waarheid die ons dierbaar is openbaren, zoals wij die begrijpen met betrekking tot alle deugden, opdat hij zichzelf zal leren kennen. Dan zal hij merken hoe hij deugd en waarheid nabij is of ervan verwijderd. En hierin moeten wij nederig en deemoedig blijven, al zouden wij ook zo goed en zo wijs zijn dat wij door woord en voorbeeld alle mensen konden onderrichten. Want alle onderricht in de waarheid en alle deugden komen van God. Daarom moeten wij niet hoogmoedig worden dat God zijn goedheid toont en zijn Naam verheerlijkt door wie Hij wil.

RW II, 107,24-35

VII. De moeilijkheid
wordt aan hem voorgelegd

En toen ik onder vier ogen hem aansprak met betrekking tot die woorden die in het eerste boek "Dat Rike der Ghelieven" voorkomen en waaraan wij aanstoot namen, antwoordde hij kalm dat hij niet wist dat het boek bekend was geraakt en dat het

hem leed deed, dat het verspreid was, want het was het eerste boek dat hij geschreven had. Een priester die Jans secretaris geweest was had het ons in het geheim geleend om het over te schrijven. Hij had nochtans verbod gekregen het door te geven. Toen ik dat vernam, wilde ik hem dit eerste boek van "Dat Rike der Ghelieven" teruggeven om ermee te doen wat hij goedvond, maar hij weigerde en zei dat hij een ander boek zou schrijven ter verklaring. Hij zou daarin duidelijk maken wat hij met die woorden bedoelde en hoe hij zou willen dat men ze verstond. Zo deed hij en dit is het laatste boekje van deze vijf, en het begint met de woorden: "Die propheet Samuel".

Enigen van mijn vrienden hebben hun verlangens uitgedrukt en mij verzocht hun, naar mijn vermogen, in korte woorden en zo juist en duidelijk mogelijk de waarheid te tonen en uiteen te zetten, zoals ik die versta en er-vaar, over de diepste leer, waarover ik geschreven heb, opdat niemand door mijn woorden geërgerd, maar iedereen geholpen zou worden. Dat wil ik graag doen. Ik wil de ootmoedige mensen, die deugd en waarheid liefhebben, met de hulp van Gods genade, onderrichten en voorlichten. En tegelijkertijd zal ik de valse hovaardige mensen in hun binnenste verontrusten en in een donker daglicht stellen: want mijn woorden zullen hen tegenvallen en hen in het ongelijk stellen. En dit kan een hovaardige niet verdragen, zonder er zich altijd in te ergeren.

VIII. Het stichtelijk afscheid

Die drie dagen - de tijd dat deze kloosterling bij ons vertoefde - schenen ons al te kort, want iedereen die met hem sprak of hem benaderde, voelde zich beter worden. Toen wij allen samen bij hem aandrongen, dat hij langer bij ons zou blijven, zei hij: "Mijn goede broeders, wij moeten vóór alles gehoorzaam blijven. Ik heb aan mijn prelaat, onze proost, beloofd, dat ik op een bepaalde dag weer thuis zou zijn en hij gaf mij de toelating weg te blijven tot die tijd om was. Dus moet ik mij goed op tijd op weg begeven om gehoorzaam te zijn." Door die woorden werden wij allen zeer gesticht.

De vierde groep van geestelijk ingestelde mensen dat zijn de mensen van goede wil die zonder te veinzen de eer van God op het oog hebben en hun eigen zaligheid. Zij beijveren zich om als kloosterling hun regel te onderhouden evenals alle goede gebruiken, die hun mondeling of schriftelijk overgeleverd zijn door de ouderen die hen voorgingen en die orden gesticht hebben met hun woorden en werken, die hen namelijk leerden hoe zij zich moeten gedragen in het koor, in het kapittel, in de refter, op de slaapzaal en in het ziekenhuis; in al wat zwijgen en spreken, vasten, tucht, ziekte en gezondheid aangaat, steeds volgens de regel en met inachtneming van hun lichamelijke krachten en in ware discretie.

IX. Over

"Die Chierheit der gheesteliker Brulocht"

Verder zei hij over het tweede boek, dat is over "Die Chierheit der gheesteliker Brulocht", dat hij het voor betrouwbaar en goed hield en dat het zou te wensen zijn dat het op vele exemplaren vermenigvuldigd zou worden tot aan de voet van de Alpen.

X. Over

"Dat Boec van den gheesteliken Tabernacule"

Het boek van de tabernakel prijst zichzelf, want er leeft niemand in heel de heilige Kerk, van af de paus tot de nederigste rang, die er zijn voordeel niet mee zou kunnen doen, als hij het zou lezen en verstaan. En het prijst ook zijn auteur, want er is menige geestelijke subtiële waarheid afgeleid uit ingewikkelde dingen die in heel de Bijbel staan. Deze komen alle bijeen in de menselijke ziel, zoals de tabernakel met al wat ertoe behoort één enkel werk was.

Ik beken ook dat ik in het boek van de tabernakel soms afzonderlijke paragrafen heb ingelast met de mening van andere leraren over de uiterlijke vorm van de tabernakel. En dit niet om afbreuk te doen aan het geschrift van de auteur, maar opdat een scherpzinnig en verlicht lezer er iets nuttigs uit zou kunnen halen.

Wanneer hij in dit boek begint te spreken over de twintig vogels die God verbood te eten, heb ik, niet zonder reden, een grote aanklacht tegen alle standen in de heilige Kerk achterwege gelaten. Hij betreurde het dat zij zo laag gevallen zijn en steeds verder afwijken van het allereerste begin.

Maar die afstraffingen vindt men wel in andere exemplaren van zijn boeken.

XI. Over het boek

"Dat Hantvingherlijn"

Over het vierde boek, "Dat hantvingherlijn" of "Vanden Blinckenden Steen" moet men weten, dat Heer Jan op een bepaald ogenblik over geestelijke zaken met een kluizenaar zat te praten. Toen zij afscheid zouden nemen, smeekte die broeder hem dringend, dat hij de zaken die ze daar behandeld hadden ter verklaring op schrift zou willen stellen opdat hij en nog iemand anders daar hun voordeel mee zouden doen. Op zijn verzoek maakte hij dit boek, dat op zichzelf al genoeg lering bevat om een mens tot een volmaakt leven te brengen.

XII. Over

"Dat Boec vander hoechster Waerheit"

Waarom hij het vijfde boek der verklaring van de hoge waarheid schreef, hebt gij vroeger gehoord. Afgezien van andere verklaringen die hij in dit boek geeft, licht hij drie soorten van vereniging toe die de ziel van een goed mens met God kan hebben. De eerste is met middel, de tweede zonder middel, de derde zonder 'differentie' of onderscheid. In de eerste betekenis van het woord 'sonder differentie' stootten wij ons aan die uitdrukking, want zonder 'differentie' betekent zoveel als zonder enige ongelijkheid, zonder enig anders-zijn, geheel hetzelfde, zonder onderscheid. Nochtans kan het niet zijn, dat de ziel zo verenigd wordt met God, dat zij samen één wezen worden, zoals hij

het daar ook zelf zegt. Nu is het de vraag, waarom hij dan de derde vereniging noemt: 'sonder differentie'. Hierover denk ik het volgende: de eerste vereniging had hij genoemd: met middel; en de tweede: zonder middel; en op de derde plaats wilde hij een nog nauwere vereniging aanduiden, maar hij kon er niet toe komen ze zonder omschrijving te noemen en hij nam dit woord: 'sonder differentie', al was het een weinig te hoog om zijn mening uit te drukken en te verwoorden. En daarom verklaart hij met Christus' woorden, waarom deze term te hoog is. Hij bad zijn Vader dat al zijn beminden één zouden zijn, zoals Hij één is met de Vader. Al bad Christus aldus, Hij bedoelde niet zo één, als Hij één geworden is met de Vader, één enige substantie der Godheid; want dat is onmogelijk; maar zo één als Hij zonder verschil één genieting en één zaligheid is met de Vader.

XIII. Deze boeken zijn geschreven
in onvervalst Brussels Diets

Men vindt wel mensen die, niettegenstaande zij beter Diets dan Latijn verstaan, niet zo graag studeren in geestelijke boeken in het Diets als in het Latijn. Deze mensen zoeken niet de vrucht van hun studie, dat is: er iets uit te leren; want van die geschriften waarvan ik de taal bezwaarlijk of moeilijk of niet versta, kan ik de volledige lering niet vatten. Maar een geschrift, waarin ik mij niet vergissen kan omtrent de betekenis van de woorden en de zinswendingen kan ik met begrip in mij opnemen. Versta ik ze goed, dan kan ik eruit leren, maar zonder ze goed te verstaan leer ik nooit.

Eveneens valt er op te merken, dat deze boeken geschreven zijn in onvermengd Brussels Diets, zodat er weinig Latijnse of Waalse woorden, of

uitdrukkingen uit een andere taal in voorkomen. Datzelfde Brusselse Diets wordt hier meer onvervalst gebruikt dan de mensen het gewoonlijk spreken, met dien verstande dat zij in hun taal dikwijls het pronominaal artikel achterwege laten of verkorten zoals in volgende voorbeelden: wanneer ze zouden zeggen "dat ierste, dat andere, dat derde, dat vierde", dan laten ze gewoonlijk de twee laatste letters van het artikel 'dat' weg en zeggen: "dierste, dandere, derde, tfierde", en dergelijke in nog andere lettergrepen en woorden. Maar omdat deze schrijver de bedoeling had de volle waarheid volkomen te leren, heeft hij volmaakt en voluit zijn lidwoorden, woorden, uitspraken en boeken geschreven en voleind, Gode ter ere en voor onze zaligheid.